

СТОР. 3

Від теорії до праксеології

У чому проблема
кадрових конкурсів?..

У ЦЬОМУ НОМЕРІ

Суспільство без нагляду – влада без контролю

► стор. 6-8

Стажування й підвищення кваліфікації:

сенси та підходи

► стор. 12-13

НШСУ: ще один крок до покращення комунікації із суспільством

► стор. 16-17

Інфляція судових рішень

Судді Верховного Суду взяли участь у професійній дискусії

► стор. 18

Віктим-орієнтований підхід у кримінальному праві:

концептуальні засади трансформації системи правосуддя

► стор. 34-35

Скасування

Господарського кодексу:

головні положення змін

► стор. 40-42

Повернення майна від добросовісного набувача

Як новий закон змінює «правила гри» в подібних правовідносинах

► стор. 44-45

НАГАДУЄМО НАШИМ ЧИТАЧАМ!

Триває передплатна кампанія на 2025-й рік.

Передплата здійснюється в усіх відділеннях Укрпошти та безпосередньо в редакції тижневика (в т. ч. онлайн).

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС: 21615

Від теорії до праксеології

У чому проблема кадрових конкурсів?..

Уже стало правилом нівелювати кадрові конкурси на відповідальні державні посади. Кілька років тому, згадаймо, довго мучилися з призначенням керівника САП. Експерти вважають, що така ситуація і з конкурсом на посаду директора Бюро економічної безпеки (далі – БЕБ). Вийшло так, як рано чи пізно й мало статися. Коли, на думку влади, конкурс пішов не так, як планувалося, його нівелювали. Причина – залежність процедури від людського фактора або від інтересу. Тому замість того, аби нарешті отримати незалежного керівника бюро, бачимо сценарій кулуарних рішень.

То що насправді відбувається: зрада службових інтересів, псевдодержавний маркетинг чи вимушені обставини? Конкурс на голову БЕБ – це своєрідний лакмусовий папірець, який засвідчує, що в данному разі питання людського сприйняття події переважає над об'єктивними професійними критеріями. Кажуть, цей конкурс нагадує отримання ліцензії пілота приватного літака. Теоретичний іспит – на папері, а практичний – на комп'ютері. Тобто умови прозорі, людський фактор відсутній, результат – об'єктивний. А сенсу жодного. Бо практичний іспит – політ під наглядом інструктора. Хоча й тут уже з'являється людський фактор, але він регулюється чіткими правилами. У разі успішного складання обох етапів особа отримує омріяну ліцензію, яка окриляє та створює нові можливості.

В українських кадрових конкурсах на високі державні посади все інакше. Теоретичний етап з перевірки знань законодавства можна провалити. Але якщо співбесіда з членами комісії пройшла успішно, бо комісія проявляє емпатію, то можна сподіватися, що все буде добре. Практичний етап – співбесіда, як правило, не є тестом на компетентність, а скоріше виглядає як інструмент маніпуляції. Й основну роль тут відіграє суб'єктивний фактор та психологія сприйняття претендента. Отже, замість двох обов'язкових іспитів, як у випадку з авто, у нас працює лише один – той, де все залежить від комісії, симпатій, зв'язків і зовнішнього впливу. Отже, щойно завершується механічна частина конкурсу, власне його комп'ютерний етап, починається технічна. Й саме на цьому етапі відбувається запаморочлива зміна фаворитів, на яку впливає людський фактор. А професіоналізм, знання, досвід, об'єктивність перестають бути перевагою. Адже глибокі знання, досвід, юридичний базис не мають особливого значення, бо це не ті аргументи для кадрової комісії. Держава переломила суб'єктивний фактор – хабарі, подарунки – запровадженням ЗНО (НМТ) при вступі до університетів, але не зуміла нормально пристосувати ці правила гри на рівні державного урядування.

Саме тому, останнім часом конкурси на ті чи інші посади відбуваються непрозоро, демотивуючи цим їх учасників. Ми неначе поволи повертаємо нашу країну в минулі роки. У гріграті опиняються не громадяни, не етнос, на плечах якого ця держава і тримається, а бюрократична система, яка ще більше цементує своє існування. Обіцяючи свого часу винести вирок «порошенківській системі» – «зелена система» стала заручницею власних хибних прорахунків. Хоча під час війни ми не маємо права витрачати час і довіру громадян на чергові «псевдореформи». Якщо людський фактор не буде зведений до мінімуму, будь-яка конкурсна процедура й надалі залишатиметься імітацією бурхливої діяльності на «благо суспільства». До речі, у цьому питанні значних успіхів добилися «реєстрові антикорупціонери». У 2019 році вони обіцяли «знести» команду Зеленського, «якщо щось піде не так». У 2025-му – вішають ярлики усім і всюди, проте користі з цього для суспільства небагато. Так званий «людський фактор» досить легко оминає гнівні пости в соцмережах та вирішує власні питання. Справжні зміни завжди починаються з усвідомлення того, чого ми хочемо досягти в перспективі, адже державний менеджмент потребує не стільки нових облич, скільки вірних рішень, адекватних правил, де право керувати економічною безпекою держави здобувається не через знайомства та адміністративний ресурс, а через чесно пройдені конкурсні етапи, ретельний відбір та як у нормальній європейській країні – від теорії до праксеології, від розуму до енергії, від алгоритму практики до сенсу призначення.

Віктор КОВАЛЬСЬКИЙ

Віктим-орієнтований підхід у кримінальному праві:

концептуальні засади трансформації системи правосуддя

Сучасна система кримінального права переживає парадигмальну кризу, що виявляється в зростанні недовіри громадян до ефективності правосуддя та посиленні уваги до прав жертв злочинів. Традиційна модель, орієнтована на покарання як самоціль, часто залишає поза увагою потреби та інтереси тих, хто найбільше постраждав від злочинних діянь.

Вячеслав ТУЛЯКОВ,

доктор юридичних наук, член-кореспондент НАПрНУ,
експерт Ради Європи, професор кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»

Сучасні вимоги до кримінального права

Міжнародні стандарти, зокрема Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою ООН 1985 року, сорок років затвердження якої ми відмічаємо зараз, Європейська стратегія з прав потерпілих (2020-2025), визначають нові вимоги до національних систем кримінального правосуддя, акцентуючи на необхідності забезпечення прав жертв на справедливість, компенсацію та участь у процесі.

Отже, альтернативне бачення кримінального права це не просто теорія чи абстрактна мрія. Це – живий організм, який змінюється разом із суспільством, реагує на його болі, страхи й надії. Згадайте як 40 років тому вперше заговорили про те, що жертва злочину заслуговує не меншої уваги, ніж покарання злочинця. Тоді це здавалося майже революцією: ідея, яку ще не готові були прийняти ані суспільство, ані законодавці. Але час ішов і поступово з'являлися перші практичні пропозиції, підручник ООН, наукові роботи, навіть спроби впровадити віктимологічну експертизу як окремий інструмент у кримінальному процесі.

Чи можна створити КК для потерпілих?

Уявіть собі: чи можна створити Кримінальний кодекс для потерпілих? Звісно, це звучить як утопія. Але чому б і не спробувати уявити, яким би міг бути такий документ, не як закон, викарбуваний на мар-

мурі, а як етичний і методологічний дороговказ для суддів, прокурорів, адвокатів і всіх нас?

Почнемо з того, що цей уявний Кодекс ґрунтувався б на міжнародних стандартах: Декларації ООН про права жертв, європейських стратегіях і рекомендаціях (Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою, Резолюція 40/34 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 р.). У центрі невід'ємне право жертви на справедливість, компенсацію, реабілітацію, участь у процесі й захист від повторної травматизації. Держава тут уже не просто карає винного, а зобов'язується вивести жертву з тіні кримінального права та процесу, зробити її голос головним.

Традиційна доктрина кримінального права визначає його цілі через категорії загального і спеціального попередження, відплати й ресоціалізації правопорушника. Віктим-орієнтований підхід пропонує кардинально інші цілі: встановлення справедливості через відновлення порушених прав жертви; реституція шкоди як пріоритетний спосіб реагування на злочин; реабілітація та сатисфакція жертви через комплекс заходів фізичного, психологічного і соціального відновлення; забезпечення участі жертви у кримінально-правових відносинах; пропорційність покарання стражданням, заваним конкретній особі.

Покарання повинно відповідати рівню завданої шкоди

Закон у такій системі – не просто набір заборон і санкцій. Його мета не лише по-

карати, а й відновити гідність, повернути відчуття безпеки, допомогти людині знову стати собою. Справедливість тут – це не абстракція, а конкретна дія: повернути майно, компенсувати витрати, допомогти пройти реабілітацію, дати можливість сказати своє слово в суді. Принципи такого підходу прості, але глибокі. Справедливість і пропорційність: відповідальність має відповідати шкалі завданої шкоди.

Віктим-орієнтованість: жертва не статист, а головна фігура. Недискримінація: усі мають рівні права, незалежно від віку, статі, статусу чи навіть юридичного становища. Особлива увага тим, хто найбільш вразливий – дітям, жінкам, людям похилого віку, особам з інвалідністю.

А що ж таке злочин у цій системі? Це не лише порушення закону, а й акт байдужості до страждання іншого. Злочиним визнається будь-яка протиправна шкідлива дія чи бездіяльність, яка завдала фізичної, психологічної, майнової чи соціальної шкоди потерпілому та/або суспільству. Саме це наголошується в п.2. Recommendation CM/Rec(2023)2 of the EC Committee of Ministers to member States on rights, services and support for victims of crime 15 March 2023 «Злочин є протиправним діянням проти суспільства і порушенням індивідуальних прав потерпілих. Держави повинні, таким чином, забезпечувати ефективне визнання та повагу до прав потерпілих щодо їхніх прав людини; вони повинні, зокрема, поважати свободу, безпеку, власність, гідність, приватну та сімейного життя потерпілих та визнавати негативні наслідки злочину для потерпілих». Враховується навіть психологічна травма, приниження, дискредитація. Іноді буває, що й сама жертва частково вплинула на розвиток подій: тоді це теж враховується, але не для того, щоб зняти відповідальність, а щоб зрозуміти ситуацію глибше (Туляков В. О. Поняття злочину в європейській динаміці змін. Кримінально-правова охорона безпеки людини, нації, світу: фундаментальність, трансдисциплінарність і ноонауковість убезпечення: матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 17 травня 2024 р.: Право, 2024. С. 20-24.).

Жертва злочину: віктим-орієнтований підхід

Жертва – не лише людина, яка фізично постраждала. Це і ті, хто пережив психологічний тиск, і родичі, і навіть цілі громади, які стали жертвами масового насильства чи політичного терору. Для них держава має створювати спеціальні фонди, механізми репарацій, публічне визнання й меморіалізацію. Тобто віктим-орієнтований підхід розширює поняття жертви злочину, включаючи: первісну жертву – особу, котра зазнала прямої шкоди від злочинного діяння; рикошетну жертву – особу, яка зазнала непрямої шкоди через зв'язок із первісною жертвою; колективну жертву – групи осіб, що постраждали від систематичного насильства або масових порушень прав. Особливого значення набуває визнання права на колективну сатисфакцію для жертв масових злочинів через державні фонди репарацій, публічне визнання та меморіалізацію.

Змінюються механізми відновлення прав жертви. Реституція – це не просто повернення вкраденого. Це – комплекс дій: відновити права, допомогти знайти житло, дати доступ до лікування чи освіти, допомогти адаптуватися в суспільстві. Якщо винний не може – держава бере це на себе. Сатисфакція – не лише формальні вибачення, а й реальні дії – публічне визнання провини, участь у соціальних ініціативах, допомога жертві чи громаді. Компенсація – не тільки гроші. Це й оплата лікування, психологічна підтримка, відновлення трудового статусу, навіть надання житла. Головне повернути людині той рівень життя, який був до злочину або навіть кращий.

Реабілітація – це довгий шлях. Медична допомога, психологічна терапія, соціальна адаптація, повернення до роботи, можливість здобути нову професію чи освіту. Держава зобов'язана створити систему підтримки, щоб жертва не залишалася наодинці зі своїми проблемами.

Покарання в такій системі – не лише позбавлення прав, а й обов'язок. Це комплекс заходів: публічне визнання провини, відшкодування шкоди, заборона контакту з жертвою, обов'язкова участь у програмах ресоціалізації, суспільно-корисна праця. І лише в крайніх випадках ізоляція. Суд має обов'язково враховувати думку жертви: що для неї важливо – ізоляція злочинця чи відновлення справедливості іншим шляхом?

Щодо суворості покарання

Суворість покарання визначається: глибиною страждань жертви; тривалістю впливу злочину; поведінкою винного після вчинення діяння; готовністю до відновлення стосунків або виправлення шкоди. Ув'язнення застосовується лише як крайній засіб, коли інші способи не гарантують безпеки жертви чи громади.

Угоди про примирення – це не просто формальність. Це спосіб відновити стосунки, дати шанс винному виправити ситуацію, а жертві отримати сатисфакцію. Звільнення від покарання можливе лише тоді, коли жертва відчуває, що її права відновлені, а ризик повторення злочину мінімальний (Tuliakov V. O. *Victimization and Victim-Oriented Development of Ukrainian Doctrine of Criminal Law through European Union Dimensions International Annals of Criminology*. Cambridge Publ. 2025. № 1-22. 22 p. doi:10.1017/crj.2024.22). Навіть такі механізми, як амністія чи помилування, тут залежать від того, чи відбулася справжня сатисфакція жертви. Якщо ні, жертва має право заперечити.

І нарешті участь у процесі. Жертва має право бути почутою, пропонувати вид сатисфакції, брати участь у медіації, висловлювати свій вплив на всіх етапах провадження. Її права мають бути захищені, а конфіденційність гарантована (facebook.com/viacheslav.alex.14/posts/pfb02RB4eMr9nrRbDZmXAei1qbCkXtBARgDz1ECdT4qSUBnXxJD2FVdA1UxLve63eY7ogl?locale=ua_UA).

Щодо підвищення ефективності системи правосуддя

Таким чином, віктим-орієнтований підхід у кримінальному праві представляє парадигмальну зміну від каральної моделі до відновної. Переосмислення цілей кримінального права через призму потреб жертв є необхідною умовою підвищення ефективності системи правосуддя. Принципи віктим-орієнтованості мають стати основою для реформування кримінального законодавства України відповідно до європейських стандартів (Туляков В. О. *Долля неофіта. Шляхи євроінтеграції для кримінальної юстиції України* Європеїзація кримінального права України : матеріали

міжнар. наук. Конф, 19 груд. 2024 р. Харків : Право, 2024. С. 21–29. URL: hdl.handle.net/11300/29125).

Механізми реституції, сатисфакції і реабілітації потребують законодавчого закріплення та створення відповідної інфраструктури. Система покарань, їх призначення мають бути переорієнтована з каральної функції на відновну – з урахуванням думки жертви. Процесуальні гарантії участі жертв у кримінальному провадженні потребують суттєвого розширення. Але реалізація віктим-орієнтованого підходу вимагає не лише законодавчих змін, а й культурної трансформації системи правосуддя – від карального інструменту держави до механізму зцілення та відновлення для тих, хто найбільше потребує захисту.

Замість висновку

Перспективи подальших досліджень включають розробку конкретних механізмів імплементації віктим-орієнтованих принципів у чинне кримінальне законодавство України, фокус на захисті прав людини в контексті аксіологічного підходу (Tuliakov V. O., Savinova N. A. *Colonizing criminal law: towards new architecture of criminal code* Вісник Асоціації кримінального права України : електрон. наук. вид. Харків, 2024. Вип. 2(22). С. 53-74. URL: doi.org/10.21564/2311-9640.2024.22.313732) та створення системи оцінки ефективності відновного правосуддя.

Таке альтернативне бачення кримінального права – це не лише про закони. Це про людяність, співчуття, про те, аби повернути довіру до правосуддя. Щоб кожен, хто пережив злочин, знав: його біль не залишиться непоміченим, а справедливість – це не просто слово, а дія, яка повертає надію.